Posudek oponenta disertační práce
Tomáš Jakl
"Vytěsněná apokalypsa – česká reflexe ústupu skupiny armád Střed "
předkládané v roce 2019 na Ústavu českých dějin FF UK

Předložená dizertační práce si klade za cíl zaplnit „bílé místo" českých dějin, jež autor spatřuje v dosavadním ignorování či zamlžování reality ústupu německé armády přes území Čech a Moravy na počátku května roku 1945. Snaží se ukázat, že samotný fakt tohoto ústupu byl po roce 1945 z politických důvodů oficiální historiografií zamlčován a následně polozapomenut, načež přesvědčivě dokazuje, že nejenže skutečně proběhl, ale jeho samotné zahájení a následně průběh úzce souvisely nejen s politikou kapitulace nacistického Německa, ale i s vypuknutím a realitou českého povstání, jež ve svém důsledku válku zkrátilo o týden až dva a zajistilo, že frontové boje české země z velké části minuly. Zároveň autor přesvědčivě ukazuje, že tzv. Pražská operace Rudé armády byla až opožděnou reakcí na ústup skupiny armád Střed a boje, jež v jejím rámci sovětské jednotky sváděly, byly boji s ustupujícími formacemi a nikoliv „záchranou" Prahy či celých Čech před zničením.

V rámci prezentace výše uvedené teze autor velice efektivně prolíná předivo motivací jednotlivých aktérů „velkých dějin" (ruského, amerického, německého velení) s realitou a situací v Čechách a na Moravě, a to jak z pohledu místních ohnisek odporu, tak německých frontových formací. Toto „prolínání narativů" je velmi zdařilé a představuje jednu ze silných stránek textu, jenž je v obecné rovině pojat přiznaně pozitivisticky svou snahou dobrat se skrze nánosy *ex post* interpretací poznání „jak se to vlastně seběhlo". Autor k tomuto účelu disponuje extenzivním přehledem o existující literatuře (jakkoliv je otázkou, zda byla využita veškerá relevantní zahraniční literatura), který doplňuje vhodným využitím pramenů tam, kde to částečně syntetizující povaha práce vyžaduje. Přednesené závěry jsou přínosné a nesporně obohacují současný stav poznání jeho významným přehodnocením, jež má potenciál stát se novým paradigmatem výkladu posledních dní druhé světové války na českém území. Práce však zároveň vykazuje některé nešťastné vlastnosti, jež z mého pohledu možná zbytečně snižují její úroveň.

V první řadě je zde již zmíněné zakotvení v zahraniční historiografii, jež by se vztahovala k vyjednávání konce války v Evropě či k samotnému průběhu operací a jež je výrazně obsáhlejší, než omezený autorův výběr (ať již máme na mysli literaturu anglosaskou, německou, či potažmo ruskou). Vzhledem k záběru práce ji čtenář bohužel postrádá. Podobný problém, byť v jiném kontextu, vykazují i pasáže práce věnované „analýze" obrazu ústupu

v české kultuře (román, komiks, film, televize, učebnice). Slovo analýza je zde v uvozovkách úmyslně, neboť přiznaný pozitivismus práce právě v této části práce naráží na své limity a přerůstá v krátké anotace jednotlivých děl bez hlubšího propojení se zbytkem textu. Vedle naprosté absence metodologického ukotvení těchto „rozborů" (jež by ovšem hrozilo práci „nabobtnat" do zcela jiného tvaru) se nabízí otázka, proč autor nezvolil organičtější začlenění do historiografické části, kde uvedená díla mohla coby prameny dobře posloužit vývoji obrazu ústupu v poválečných letech až po dnešek v komplexním celku dialogu historiografie a společenské paměti v nejrůznějších rovinách.

Tím se ovšem dostáváme k samotné struktuře práce, která je sice akceptovatelná, nicméně čtenář se nemůže zbavit dojmu, že ji chybí propracovanější úvod, který by lépe vyložil, co přesně je jejím cílem a vůči čemu se vlastně autor vymezuje. Zdá se, že autor považuje tradiční výklad ústupu HG Mitte za všeobecně známý, a může se jednat jen o moji neznalost, nicméně mi nezbývá než označit úvod práce za v tomto ohledu velmi nedostatečný; možná by přitom stačilo předsunout historiografickou část (s organicky začleněnou analýzou veřejného obrazu) do úvodu práce, kde by naplnila přesně onu funkci, kterou v něm momentálně postrádám.

Jinak nelze práci z hlediska strukturování argumentu prakticky nic vytknout a její jádro, tedy analýza příčin a průběhu ústupu HG Mitte je, jak již bylo řečeno, ve svém postižení nejrůznějších kontextů a motivací vynikající. Místy lze sice pozorovat autorovu tendenci zabíhat do velkých detailů, ale až na výjimky je toto vesměs ospravedlnitelné. Takovou výjimkou je v první řadě na první pohled mimoběžná kapitola „Úklid po Němcích", kde autor minuciózně vypočítává administrativní procesy spojené s likvidací desítek tisíc kusů opuštěné bojové techniky, čímž zcela zahlušuje prostý význam skutečnosti, že lokalizace této techniky jasně dokazuje, že AG Mitte postupně kapitulovala uprostřed chaotické ústupové operace rozptýlena po celých Čechách a částech Moravy (možná by stačilo údaje převést v prostou detailní mapu?). Podobně nadbytečný se na první pohled může zdát i velice podrobný a pro celkové vyznění argumentu možná až zbytečně detailní popis osvobození Dejvic a dalších částí Prahy na západním břehu Vltavy. Jakkoliv lze chápat, že autor zde cíleně zpochybňuje úhelný kámen tradičního poválečného obrazu šířeného komunistickou propagandou, je otázkou, do jak velkého detailu je třeba zajít, aby dosáhl svého cíle.

Největší výtkou a zároveň otázkou, kterou bych si však na práci Tomáše Jakla dovolil směřovat, je naopak naprostá absence lokálního rozměru ústupu. Ten je – záslužně a velice podrobně – popsán jak v kontextu motivací hlavních aktérů konat a posléze specificky interpretovat realitu (jež autorovi umožňuje doložit, že primárním katalyzátorem rychlosti

ústupu i německé kapitulace bylo české povstání), tak i fakticky skrze přehled osudů jednotlivých formací až do úrovně divize (jež autorovi pomáhají doložit, že ústup proběhl, že pražská operace RA do něj příliš nezasáhla, ale přesto umožnil Sovětům pronásledování a tím i okupaci většiny území Čech). Paradoxně zcela mimo autorovu pozornost však zůstává ona „apokalypsa", kdy i dle jeho tvrzení „polovina Moravy a větší část Čech zažily krvavou lázeň v rozsahu jako snad naposledy za třicetileté války". S výjimkou Prahy (jež má politický význam) autor nikdy nesestoupí na lokální úroveň, aby analyzoval realitu ústupu či komparoval nejrůznější praxe kontaktu prchající armády s povstalým zázemím, analyzoval produkci a reprodukci násilí a jeho povahu, či procesy sjednávání nenásilného řešení těchto kontaktů, a možná souhrnně zodpověděl otázku, do jaké míry byl příval zoufalé frontové armády pro české povstání tragickou krvavou lázní. Vedle vhledu do samotného „oka" apokalypsy je tím navíc čtenář připraven i „metaúroveň" lokální paměti, která by dle mého soudu mohla (měla?) tvořit další kontrast k paměti oficiální. Jak moc tato lokální paměť narušovala oficiální narativ konce války, osvobození, ústupu? Jak moc reflektovala realitu, a do jaké míry byla překryta pozitivním narativem vítězství a konce války? Do jaké míry by do této lokální paměti promlouvaly postoje obyvatelů (české vs. německé oblasti)? Opravdu neexistují prameny (kroniky, prameny osobní povahy, tisk, úřední hlášení, využití pamětníků), jež by umožňovaly vybrat dostatek příkladů, jež by umožnily poskládat komplexní obraz této „tváře" končící války?

Vedle těchto otázek mne pak napadá ještě jedna zcela nesouvisející, jež nás přivádí k formální stránce textu, resp. v tomto případě k terminologické přesnosti – jak podle autora souvisí politicky motivovaný diskurz výkladu konce války v Nesvadbově textech (s. 87) s tím, co nazývá „marxistickým diskurzem"? Kromě této „diskurzivní" nejasnosti je jinak práce formálně poměrně zdařilá s odpovídajícím poznámkovým aparátem, snad jen místy až příliš „faktografický" jazyk a příležitostné překlepy či chyby (Keitl/Keitel; „ostřelovač") jí ubírají na dokonalosti. Tu ovšem poškozuje také pojetí poznámkového aparátu, kde autor nevyužívá krácení opakovaných citací, což působí poněkud rušivě. Jediným velkým formálním prohřeškem – bohužel úplně zbytečným – tak zůstává seznam pramenů a literatury, kde se autor školácky *zcela míjí* s těmito dvěma kategoriemi; resp. za prameny považuje pouze prameny archivní, zatímco všechny vydané texty, jež jsou z pohledu jeho práce ovšem prameny taktéž, řadí mezi literaturu (deník prof. Charváta, text Günthera Grasse a jiné spíše memoárové texty, jež jsou jako takové využívány i v textu). Soudím, že takto zbytečné přehmaty by se na úrovni doktorského studia již stávat neměly.

Bez ohledu na uvedené výtky a s přihlédnutím k tomu, že autor bude mít možnost se k nim kvalifikovaně vyjádřit během obhajoby, jsem toho názoru, že předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako „prospěl". Zároveň autora vybízím, aby po reflexi relevantních připomínek (ovšem nejen mých) zvážil případné rozšíření a publikaci textu, neboť jak zaznělo výše, tento má velký potenciál stát se významným příspěvkem k diskuzi o daném tématu.

V Hradci Králové dne 5. června 2019

Doc. Mgr. Jiří Hutěčka, Ph.D.